

УДК 314/316:32:929 Б. Гаврилишин

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2022.27.32>

ЕФЕКТИВНІСТЬ СУСПІЛЬСТВА У ПОГЛЯДАХ БОГДАНА ГАВРИЛИШИНА

Гаврилишин Петро,

кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин,
докторант Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID ID: 0000-0002-1187-9028

Дерещук Тетяна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин,
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
ORCID ID: 0000-0002-5348-9394

Описано умови, в яких викристалізувалися погляди проф. Богдана Гаврилишина стосовно вимірювання ефективності суспільства та можливостей його покращення. Розглянуто фактори, що визначають ефективність будь-якого суспільства: цінності, політична та економічна система. Б. Гаврилишин, аналізуючи складники суспільного ладу: цінності, політичне правління, економічні системи на основі комплексу критеріїв ефективності, становище різних держав – націй у минулому й теперішньому, визначив основні варіанти наступних змін та вірогідні шляхи країн у майбутнє з урахуванням найважливіших зовнішніх і внутрішніх факторів, суттєвих рис того чи іншого народу. Виокремлено гармонійні поєднання різних систем. Найскладнішим для змін компонентом є цінності. Якщо політична й економічні системи можуть бути реформовані відносно швидко, то зміна системи цінностей найчастіше вимагає декількох поколінь.

Головною передумовою позитивних змін в економіці, політичній, соціальній і економічній сферах він називає прихід до влади на всіх рівнях нової справжньої еліти, яка була б професійнішою і патріотичною, готовою працювати для суспільства, а не тільки заради власних інтересів.

Про формування такої справжньої еліти з молодого покоління українців «зі здоровою системою цінностей», котрі будуватимуть майбутню Україну, розмірковує Б. Гаврилишин у книжці «Залишаюся українцем», повідомляючи про мету свого спеціального «Благодійного фонду Богдана Гаврилишина».

Ключові слова: ефективність, суспільство, держава, Богдан Гаврилишин, трансформація, нове покоління.

Hawrylyshyn Petro, Dereshchuk Tetiana. The society effectiveness in the views of Bohdan Hawrylyshyn

The conditions in which the views of Prof. Bohdan Hawrylyshyn regarding the measurement of society's efficiency and opportunities for its improvement. Factors that determine the effectiveness of any society are considered: values, political and economic system. B. Hawrylyshyn, analyzing the components of the social order: values, political governance, economic systems based on a set of efficiency criteria, the position of various states – nations in the past and present, determined the main options for the following changes and the likely paths of the countries in the future, taking into account the most important external and internal factors, essential features of this or that nation. Harmonious combinations of different systems are singled out. The most difficult component to change is values. While political and economic systems can be reformed relatively quickly, changing the value system often requires several generations.

The main prerequisite for positive changes in the economy, political, social and economic spheres, he calls the coming to power at all levels of a new true elite, which would be more professional and patriotic, ready to work for society, and not only for their own interests.

About the formation of such a true elite from the young generation of Ukrainians "with a healthy value system" who will build the future of Ukraine, B. Hawrylyshyn reflects in the book "I will remain a Ukrainian", informing about the purpose of his special "Bohdan Hawrylyshyn Charitable Fund".

Key words: efficiency, society, state, Bohdan Hawrylyshyn, transformation, new generation.

Відомий український економіст, громадський діяч, футуролог і меценат Богдан Гаврилишин (1926–2016), будучи директором Міжнародного інституту менеджменту в Женеві, за родом своєї діяльності відвідав величезну кількість країн. Строката палітра контрастів змусила його задуматися над тим, чому одні суспільства впевнено стають на шлях розвитку, а інші перебувають у стагнації неефективності. Продуковані ним ідеї є актуальними з огляду на поточний стан держави Україна, адже після завершення російсько-української війни знову постане питання вироблення оптимальної моделі українського суспільства. Саме тоді з'явиться вікно можливостей, яке не можна буде згайнувати.

Метою статті є висвітлити погляди Богдана Гаврилишина на питання ефективності суспільства загалом та можливості його кращення. Окремо розглядаються і його підходи щодо покращення ефективності українського соціуму.

Здобутки Богдана Дмитровича вивчалися рядом таких науковців як В. Пуаеттон [10], О. Геращенко [8], М. Голянич [9] та ін.

У 1979 р. він робить доповідь Римському клубові під назвою «Дороговкази в майбутнє: До ефективних суспільств», на основі якої написав свій докторат і видав книгу з аналогічною назвою. Богдан Гаврилишин, розробляючи у своїй книжці комплекс показників ефективності суспільств, аналізуючи різні можливі шляхи до кращого майбутнього, виокремив прогностичний аспект, що допомагає визначити ймовірність здійснення запрограмованих змін, а в разі неможливості їхньої реалізації – передбачити найвірогідніші й найсприятливіші зміни [9, с. 15]. На основі нової методології аналізу різних суспільств та зіставлення позитивних і негативних тенденцій він передбачив «повний розпад Радянського Союзу як політичної реальності», що «частково було ініційовано декларацією про незалежність України» [2, с. 118, 132, 214].

У передмові до третього українського видання книги він пише: «Що ж спонукало мене написати цю книгу, з яких джерел я черпав свої ідеї? Юні роки мої пройшли в умовах трьох різних політичних режимів: польського, радянського, німецького. В дорослому віці я жив у Канаді, найдовше – в Швейцарії. А останніх 20 років поділяв свій час між Швейцарією та Україною. В кожній з цих країн панувала своя ідеологія і всі вони перебували на різному рівні економічного розвитку. Певною мірою це нагадує життя в одній країні впродовж різних історичних періодів, наповнених низкою політичних, економічних і соціальних перетворень чи революцій. Живучи в таких умовах, можна виробити певне бачення переваг і недоліків різних систем, їхніх позитивних і негативних сторін, потенційних можливостей та обмежень, ефективності або неефективності. Я здобув також різні освіти: інженерну, управлінську, економічну. Швидше випадково, ніж за власним вибором, я змінив кілька професій: лісоруба, дослідника в технічній сфері, менеджера, викладача, засновника і голови різних інституцій. Це урізноманітнювало пізнавальний досвід (теоретичний і практичний), дало змогу поставити себе на певну дистанцію від сьогодення й досягнути пізнавальну силу та обмеженість різноманітних наукових дисциплін. Особливо такий досвід, мабуть, поглиблює розуміння пов'язаності основних компонентів суспільного ладу, в якому стані вони тепер і якими шляхами могли б розвиватися в майбутньому» [2, с. 15].

Богдан Гаврилишин мав впевненість, що без допомоги діаспори українська нація не мала би змоги добре розвиватися. Ще в дитинстві він хотів стати «достатньо авторитетною особистістю, щоб впливати на розвиток українського суспільства». Своє сильне почуття обов'язку перед Україною він пояснює наступним чином: «Може, тому, що я завжди відчував себе зобов'язаним перед своєю країною, яка бачила, як я народився, відкрила мої таланти, дала мені освіту, цінності і навіть цікавість пізнавати цей світ... Мій старший брат віддав життя за нашу країну. Він щиро вірив у незалежну Україну. Через це його було заслано і страчено в Сибіру. Завдяки цьому прикладу абсолютної пожертви я відчував себе зобов'язаним присвятити принаймні частину свого життя моїй рідній країні» [10, с. 111, 112]. Але не всі українці з діаспори мріяли врятувати Україну, чи мали б для цього хоча б змогу: «Насправді, я майже єдиний подібний приклад серед всіх українців, які живуть за кордоном. Я зустрічав багато співвітчизників у Канаді. Багато з них хотіли докласти зусиль, щоб змінити Україну, але вони залишалися досить обмеженими в своїх амбіціях. Вони вважали, що могли впровадити канадську систему, яку вважали ефективною, в Україні. Але все не так просто» [10, с. 112].

На початку 80-х років ХХ століття він написав монографію «До ефективних суспільств. Дороговкази в майбутнє». У ній він передбачив розпад Радянського Союзу, економічний підйом Індії, Китаю і Бразилії, непростий шлях самоідентифікації України. Але основну увагу він приділяє тому, що далеко не всі суспільства можуть стати ефективними, для цього необхідне дотримання цілої низки факторів [8, с. 116].

Книга має три різні підходи, що водночас доповнюють один одного. Перший – аналітичний, за допомогою якого визначаються основні причини або передумови того, що одні суспільства виявляються ефективнішими за інші. Другий – рекомендаційний, який дає змогу з огляду на попередній аналіз радити, що слід змінити в суспільному ладі тих чи тих країн, щоб підвищити ефективність його функціонування. Третій – прогностичний, що допомагає визначити ймовірність реалізації запропонованих змін. А у випадку неможливості їхнього здійснення дає можливість здійснити передбачення найвірогідніших і найсприятливіших змін.

Першою базовою координатою ефективності є цінності. Часто навколо цінностей формується національна ідея, здатна об'єднати людей. Відповідно до домінуючого типу цінностей суспільства можна розділити на такі типи:

- 1) індивідуалістсько-конкурентні;
- 2) групо-кооперативні;
- 3) егалітарно-колективістські.

Перший тип базується на вільній конкуренції, боротьбі за владу. Його прототипом є чистий капіталізм кінця XIX – початку XX століття. Таким бачив суспільство Адам Сміт.

Групо-кооперативні цінності базуються на тому, що кожен з нас – лише частка Всесвіту, мусить знайти своє місце в світі й допомогти зробити це іншим. Необхідно знайти своє призначення шляхом кооперативної взаємодії з іншими людьми.

Егалітарно-колективістські цінності базуються на розумінні того, що основним є стабільність суспільства, а індивіда не слід відокремлювати від нього. Потреби особистості підпорядковані інтересам усього суспільства.

Політичні системи можна розділити на такі типи:

1. Протидія (боротьба за владу). Це представницький уряд, як правило, з однією партією при владі й однією-двома в опозиції, метою яких є не допустити зловживань владою. Свободи гарантуються поділом влади на законодавчу, виконавчу і судову.

2. Колегіальна політична система. Така модель, як правило, має глибоку децентралізацію, коли рішення приймаються на різних рівнях із залученням широкого кола людей.

3. Диктатура. Передбачає концентрацію влади на вершині соціальної піраміди. Не вимагає опозиції як такої.

В економічних системах можна виділити такі основні типи:

1. Вільне підприємництво. Основні риси: приватна власність, максимізація прибутку, вільний ринок із зобов'язаннями уряду підтримувати його за допомогою законодавчих норм. Домінують суперницькі відносини між урядом, бізнесом, працівниками.

2. Узгоджене вільне підприємництво. Ця система має риси, подібні до попередньої. Але будується на базі консенсусу в питаннях загальнонаціональних цілей, пріоритетів, узгодженості економічних зусиль. Основою для бізнесу стає досягнення якоїсь суспільної місії, а не суто максимізація прибутку.

3. Адміністративно-командна система. Характеризується державною або колективною власністю, максимізацією випуску продукції, керованим ринком, вирішальною роллю уряду, яка здійснюється шляхом централізованого планування і адміністративного розподілу ресурсів.

Ми можемо зрозуміти, що існує досить велика кількість способів об'єднання цінностей, політичної та економічної парадигм в одному суспільстві. Частина з них будуть перебувати в протиріччі одне з одним. Найкращого розвитку суспільство досягне в тому випадку, коли цінності, політична система й економіка перебуватимуть у гармонії.

Цінності	Політичне врядування	Економічна система
Індивідуалістсько-конкурентні	Протидія	Вільне підприємництво
Групо-кооперативні	Колегіальне (співпраця)	Узгоджене вільне підприємництво
Егалітарно-колективістські	Диктатура	Адміністративно-командна система

У вищенаведеній таблиці ми бачимо гармонійні поєднання різних систем. Але слід зазначити, що еволюція людства призводить до ерозії одних систем і віддає пальму першості іншим. Так вичерпали себе диктаторські моделі. У ХХІ столітті вже складно загнати людину в рамки догматичного мислення, зробити її покірним гвинтиком системи. Індивідуалістсько-конкурентні моделі також здебільшого лишилися в минулому, адже сьогоднішній світ народжує такі феномени, як соціальні інновації, соціальне підприємництво.

Проте битва ідеологій триває і зараз. Так, деякі суспільства досить успішно намагаються поєднати ринкову економічну модель з політичною диктатурою. Але Богдан Гаврилишин у своїх оцінках передбачає, що таким чином можна досягти лише відносної ефективності. Найскладнішим для змін компонентом, на його думку, є цінності. Якщо політична й економічні системи можуть бути реформовані відносно швидко, то зміна системи цінностей найчастіше вимагає декількох поколінь.

Які ж цінності домінують в Україні? Соціологія малює такий портрет типового українця: ізоляціонізм, адаптивність, перевага емоцій над розумом і волею, декларативна релігійність, небажання слідувати нормам і правилам, недовіра до будь-яких керівних інституцій, накопичення матеріальних благ як ознака успішності.

Незважаючи на тривале насадження колективістських цінностей, українець залишився індивідуалістом. Але цей індивідуалізм істотно відрізняється від індивідуалізму європейського типу. Якщо останній

націлений на співпрацю, то український тип – на ізоляцію і обмеження впливу з боку зовнішнього світу. Якщо західний світ змирився з взаємозалежністю і позитивно ставиться до неї, то українець перебуває в пошуку своєї незалежної ізольованої моделі. Слід звернути увагу, що при високому рівні недовіри до урядових інституцій та такій схильності до індивідуалізму Україні на даному етапі розвитку з нинішніми індивідуалістсько-конкурентними цінностями найбільш близька економічна модель вільного підприємництва і політична система, яка передбачає конкуренцію. Патерналізм, що живе в суспільстві, ґрунтується переважно на колективістському минулому, що заперечує приватну ініціативу й активність.

Для України, обтяженої спадщиною від минулої радянської системи з урахуванням втрачених можливостей та зміни ейфорії в перші роки незалежності розчаруванням народу через некомпетентне керування державою, гіперінфляцію та інші негативні процеси в країні, Б. Гаврилишин визначає шлях до «нормальної держави» на наступні десятиріччя. Головною передумовою позитивних змін в економіці, політичній, соціальній і економічній сферах він називає «перехід до влади в усіх її гілках і на всіх рівнях нової справжньої еліти, яка була б професійнішою і патріотичною, готовою працювати для суспільства, а не тільки заради власних інтересів. [...] Нова еліта потребуватиме мобілізуючого бачення майбутньої України» [2, с. 241]. Про формування такої справжньої еліти з молодого покоління українців «зі здоровою системою цінностей», котрі будуватимуть майбутню Україну, розмірковує Б. Гаврилишин у книжці «Залишаюся українцем», повідомляючи про мету свого спеціального Благодійного фонду для підготовки проектів і програм для нової генерації українців, щоб навчити їх працювати в командах, здатних виконувати провідну роль в українському суспільстві. Зовнішньою передумовою буде набуття членства в ЄС, якщо Україна «матиме ефективну демократію, дієву ринкову систему, забезпечені права людини і певний рівень економічного розвитку», а також характер взаємин Європейського Союзу і Російської Федерації та зміна внутрішньої еволюції Росії, яка не бажає, щоб Україна стала членом ЄС [2, с. 242].

Жити в гармонії зі своїми цінностями є важливим елементом економічної успішності як на рівні конкретної людини, так і на рівні цілого суспільства. Такі країни, як Швеція, Норвегія, Данія, Швейцарія, поєднують свободу самовираження людини і високу ступінь піклування про кожного члена суспільства. Їхній приклад, можливо, і є тим самим дороговказом у майбутнє для інших країн, які сповідують інші цінності. Хтось вказує на ці країни як взірці для негайного загального наслідування. Але якщо цінності конкретного суспільства ще не такі, приклад вищеназваних країн можна сприймати як довгострокову мету, до якої стане можливим прийти лише тоді, коли довіра всередині суспільства, пріоритети його членів досягнуть відповідного рівня розвитку.

Сам же Богдан Гаврилишин бачить у майбутньому перспективу у всесвітній інтеграції. Нації зберігатимуть свою культурну ідентичність, але в політичному й економічному плані вони будуть зближатися, а кордони між ними будуть стиратися. У цьому новому світі доведеться шукати компроміси і думати про те, як досягти виграшу всім, нехай навіть і ціною немаксимального економічного зростання. Цінності багатьох суспільств отримають виклик у вигляді нового глобального світу, в якому кожному знайдеться місце, але який вимагає відкритості та активності [9, с. 15].

Україну дослідник називає обтяженою спадщиною минулої радянської системи, враховує втрачені можливості та зміну ейфорії в перші роки незалежності розчаруванням народу через некомпетентне керування державою та гіперінфляцію. Тому Б. Гаврилишин визначає шлях до «нормальної держави» на наступні десятиріччя, присвятивши цьому окремий розділ в кінці третього видання книги «Дороговкази в майбутнє» [2, с. 242–245].

Головною передумовою позитивних змін в економіці, політичній, соціальній і економічній сферах він називає «перехід до влади в усіх її гілках і на всіх рівнях нової справжньої еліти, яка була б професійнішою і патріотичною, готовою працювати для суспільства, а не тільки заради власних інтересів. [...] Нова еліта потребуватиме мобілізуючого бачення майбутньої України» [2, с. 241]. Про формування такої справжньої еліти з молодого покоління українців «зі здоровою системою цінностей», котрі будуватимуть майбутню Україну, розмірковує Б. Гаврилишин у книжці «Залишаюся українцем», повідомляючи про мету свого спеціального «Благодійного фонду Богдана Гаврилишина». А саме підготовка різноманітних проектів і програм стажування для нової генерації українців, щоб навчити їх працювати в командах, здатних виконувати провідну роль в українському суспільстві [3, с. 276].

Що ж до майбутнього устрою України, то в одній із своїх статей він написав: «Я вважаю, що Україні було б куди краще, якби президент мав досить обмежену відповідальність. Тоді менше було б ризиків. Ми мали вже трьох президентів. Не хочу їх особливо критикувати, але от питання: чи використовували вони свої справді великі повноваження (а Віктор Ющенко їх теж мав перший рік) справді для добра народу? Ви можете вважати мене еретиком, але я ніколи не був згоден з домінуючою серед українських інтелектуалів думкою, що потрібно сильного президента і сильної центральної влади, а тому сильної

унітарної структури, щоб зберегти Україну як цілісність, як певну одиницю. Бо у нас справді є регіональні різниці, є відмінні одне від одного Захід, Центр, Південь, Схід. Там є економічні різноманітності, мовні, культурні. Тому я думаю, що ми повинні мати досить наближену до федеративної структуру держави і досить багато децентралізації владних повноважень. Бо що більше люди у містах чи в областях можуть будувати свою долю, то вони почуваються в цій країні більш комфортно» [5, с. 63].

Посиленню зовнішніх позитивних чинників слугуватиме внутрішня об'єднавча ланка в найближчому майбутньому для економічного й соціального розвитку, яку мислитель вбачає у прагненні українців до справедливості, порядності, благополуччя, в ідеї піднесення конкурентоспроможності України через пришвидшення інноваційних процесів в усіх сферах суспільного життя. [9, с. 473]. Б. Гаврилишин, аналізуючи складники суспільного ладу: цінності, політичне правління, економічні системи на основі комплексу критеріїв ефективності, становище різних держав – націй у минулому й теперішньому, визначив основні варіанти наступних змін та вірогідні шляхи країн у майбутнє з урахуванням найважливіших зовнішніх і внутрішніх факторів, суттєвих рис того чи іншого народу. Характерною рисою американців він зауважує «здатність започатковувати нову тенденцію і надавати їй великого імпульсу, як тільки визначено й усвідомлено мету. Існує перспектива спрямувати народ на добрий шлях, щоб він потім зміг показати іншим народам у майбутнє» [2, с. 114]. В суспільстві США вчений також вбачає здатність легко сприймати нові ідеї, підніматися над вузькопартійними інтересами і зміщувати цінності в напрямі тісної співпраці й співучасті, глибокого об'єднання при переході від індивідуалістсько-еґоїстичних до громадсько-усвідомлюваних кооперативних цінностей під впливом змін у світі та узгодженості й ефективності стосунків з іншими країнами. У цьому вбачає мислитель дальшу підготовку «до руху в напрямі ще далекого, але неминучого світового ладу» [2, с. 117]. При цьому Б. Гаврилишин аргументує реалізацію економічного і політичного об'єднання країн Європи, які в минулому ворогували, а в майбутньому можуть забезпечити «Європі відповідний статус потенційної моделі для решти світу». В такій «новій будові» узгоджуватимуться мовні й культурні неоднорідності, що базуються на більшій самостійності індивідів, місцевих і регіональних громад, «керованих широкими постійними коаліціями, які ухвалюють рішення і поділяють відповідальність за їхні наслідки». Такий досвід «може визначити дороговкази в майбутнє і сприяти створенню проекту перебудови світового ладу» [2, с. 173, 174]. Таким чином український вчений розмірковує над проблемою світової інтеграції у XXI сторіччі, яка відбудуватиметься через самовизначення й децентралізацію влади, конвергенцію суспільних укладів, синхронізацію стадій економічного розвитку і на основі утвердження системи загальнолюдських цінностей [9, с. 474].

Б. Гаврилишин, вказуючи на ідеологічні розбіжності, традиційні конфлікти між країнами, релігії, що проявляють нетерпимість до іновірців чи нав'язують «істинну віру», спроби деяких держав завоювати чужі території, наявність арсеналів ядерної зброї і загрози її застосування та інші фактори, які стримують процес становлення майбутнього світового порядку, прогнозує посилення позитивних чинників світової інтеграції: розвиток технологій та переміщення технічних ноу-хау, збільшення міжнародних потоків сировини, товарів, що посилюють взаємозалежність, розширення транспортних і комунікаційних мереж, що скорочують відстані та час і підвищують рівень усвідомлення людьми цілісності світу, почуття солідарності, а також «тенденції демографічного розвитку, що все більше впливатимуть на міжнародну міграційну політику і подальший міжнародний розподіл праці» [2, с. 192, 193, 191].

Богдан Гаврилишин не бачив можливості гегемонії якоїсь однієї могутньої держави, створення світової імперії, тоталітарного знищення людства у світовій ядерній війні чи повної дезінтеграції світу на ізольовані нації-держави. Він переконливо пише про неминучість світового ладу в далекій перспективі і визначає його контури у XXI сторіччі на основі співіснування різних культур, релігійних вірувань, способів життя, федерального характеру політичних інституцій та участі громадян через представницьку і пряму демократію у виробленні рішень на різних рівнях правління, спеціалізації господарської діяльності людей відповідно до їхніх схильностей та кліматичних умов країн і запасів природних ресурсів. З'являтимуться досконаліші, нові інституції, підвищуватиметься повсюдно освітній рівень, що сприятиме усвідомленню нових суспільних потреб, зростанню здатності до новаторства окремих індивідів, груп і націй, появі вірогідних моделей майбутнього світового ладу [9, с. 474]. Він висловив припущення: «Ще впродовж десятиліть людство мандруватиме до мети звивистими шляхами. [...] Нам слід пристосовуватися до правил співжиття, якими будемо керуватися в умовах майбутнього єдиного світового ладу, нашої спільної долі» [2, с. 199].

У 2014 р. Богдан Гаврилишин написав Декларацію відповідальності людини, що складається з 15 пунктів. Вони, зокрема, стосуються законослухняності, чесності, бережного ставлення до довкілля та поваги до людини. Він доводив, що однією з передумов виконання Загальної декларації прав людини,

прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році, є усвідомлення та прийняття кожним членом суспільства індивідуальної відповідальності на всіх рівнях. Автор відобразив різні рівні відповідальності, які можуть стати дороговказами до більш демократичного, інклюзивного та ефективного суспільства з точки зору гуманістичних цінностей. У 2021 р. Верховною Радою в Україні встановлено День відповідальності людини, який відзначається щороку 19 жовтня, в день народження Богдана Гаврилишина.

Література:

1. Віднянський С.В. Гаврилишин Богдан Дмитрович. *Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник*. Випуск 5. Біографічна частина: А-М / Відп. ред. М.М. Варварцев. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. С. 88–89.
2. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє: доп. Римському Клубові. Вид. 3-тє, допов. Київ : Пульсари. 2009. 248 с.
3. Гаврилишин Б. Залишаюсь українцем: спогади. Київ : Пульсари, 2011. 288 с.
4. Гаврилишин Б. Про особливості чужого досвіду. *Газета «День»*. № 71. 2013. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/blog/politika/pro-osoblivosti-chuzhogo-dosvidu>.
5. Гаврилишин Б. Українські дороговкази на роздоріжжях цивілізації. *Сучасність*. 2007. № 10. С. 58–64.
6. Гаврилишин Б. Україна: 20 минулих і 20 майбутніх років державотворення. *Той, хто віродив Могилянку: зб. до 60-ліття В'ячеслава Брюховецького*. Київ : Києво-Могилянська академія, 2007. С. 245–257.
7. Гаврилишин Т.Ю., Гаврилишин В.П. Коропець. Історія і спогади. Тернопіль : Воля, 2004. 240 с.
8. Геращенко О. Економіка ХХІ: країни, підприємства, людини / 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Фоліо, 2019. 313 с.
9. Голянич Михайло. Футурологія. Філософія майбуття : монографія. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. 540 с.
10. Пуаеттон В. Невтомний мандрівник Богдан Гаврилишин: біогр. / пер. з франц. І. Відлер. Записано Віржині Пуаеттон. Київ : «Славутич-Дельфін», 2015. 144 с.